SYNTAGMA HERBARVM ENCOMIASTICVM,

Earum vtilitatem & dignitatem declarans;

V. CL.
ABRAHAMO ORTELIO P. MEM.
quondam inſcriptum.

Editio ſecunda.

auctore Jacobo Colio Orteliano

EX OFFICINA PLANTINIANA
RAPHELENGII,
1614.

Spectatori Auctor

non ſum vt hæc noſtra legat, non Lectori, vt laudet: ſui ipſius vnuſquiſque genii ductum ſequatur, quemadmodum & ego mei, dum iſta pangerem. Si cui tamen lectu digna videbuntur, illi aut vt negligat, aut perlegat, ſuadeo; & ſi eum minutæ obſeruationes delectant, (ſtudio præſertim ſi rei teneatur herbariæ) hîc forſan inueniet quod eius palato ſapiet: aut occaſionem hinc ſaltem ſumet, argumentum hoc aliquando ſublimiori ſtylo tractandi. Hæc ingenii mei exercitia olim fuere, & meo quondam illa placuere avunculo, Cl. V. D. Abrahamo Ortelio, cui à me dedicata, & ſtrenæ loco data, ita vt illius omnino fuerint. Nunc verò quum ad me iure penè hæreditario

 redie-

redierint,non aliquid mei,ſed è Mæcenatis mei P. M. Bibliothecâ, nonnihil dare publico videor. Non tamen præceps in emittendo, vti cernis;qui id iam ſexennium & ampliùs in tenebris depoſueram; & reliquiſſem, niſi euagandi veniam illi, vir multis mihi nominibus amiciſſimus impetraſſet,vt eius epiſtola teſtatur. Eat itaque, & *quò fata trahunt, retrahuntq́ ſequatur.* Zoilum non vereor, tum quòd nihil illi honoris accedet, ſi mendas in ipſa (vt ita dicam) mendicitate repererit; eruditionis enim expertem me ipſe fateor, & mercaturam non literas profiteor: tum quòd nihil mihi inde doloris,quippe qui vſu callum induxerim; nam viros doctos ſemper honore & amore proſequens, aſſiduus ſum

mihi ipſi Zoilus.

D. IA.

D. IACOBO COLIO
Orteliano, mercatori doctissimo,
IOANNES REGIVS, V. D. M.
S. D.

MODESTIAM *ne tuam prædicem, amicissime Coli, an de iniuria tecum expostulem, non mihi solùm, sed & publico (cuius bono tu quoque natus) illatâ? Nam Encomium tuum de Plantis, mira elegantia refertum, non ita nuper legentem, & lecto typis dignum esse iudicantem, iocari me potiùs quàm rem seriam tecum agere existimabas. Sed quàm immeritò, appâret ex Auunculi tui Abrahami Ortelii, piæ memoriæ, epistola: in quam fortè incidens, meum iudicium cum tanti olim viri congruere vidi, qui te effugia quærentem, & editionem excusantem, ne hanc tuam orationem publico inuideres, adhortatus est: cuius verba hîc subtexere libuit; ea autem sunt eiusmodi:* De Syntagmate tuo quæ scribis, rectè & verè, nempe nostra nobis interdum nimium placere, ideoque prudentes nihil euulgare temerè, atque isto tamen leuiora multa passim excudi: Tuum tamen, inter ea quæ editione digna censeo, ingenuè numero: & ni fallor, ille qui Francofurti herbarum imagines edidit, lubens, & ambabus manibus complexus, si obtulisses, fuisset. *Itaque iustam tibi pro iure amicitiæ nostræ succensendi causam habere me putaui, qui hactenus aliorum iudicio cedere nolueris, nec leui censura dignum te censeo, nisi breui hunc animi tui partum in lucem proferas. Sed inquis, erubesco euulgari istiusmodi exercitia, quæ iuniores potiùs decent, quàm matura iam ætate viros; Non te latet, mi Domine, eandem materiam tractari posse & à tyrone, & à magistro, sed modo longè diuerso, ex quo quodlibet scriptum æstimandum est. Quis nescit artificem tam in re vili quàm magni momenti sese prodere? Stultitiam laudare quid sapienti videtur stultius? vmbram quid vanum magis? attamen si & viros, & quem in laudibus tenuere modum spectes, non dicam*

 sapien-

ſapientia, ſed & cerebro carere, qui Eraſmi Moriam, & Iani Douſæ Umbram carpſerit, quaſi vterque in re nihili fuerit occupatus. Tyro etiam res graues tractat, exempli cauſa, Theologicam materiam de iuſtificatione, iuridicam de iuſtitia, medicam de corpore humano, diuidit in partes, deducit per ſuas cauſas, & effecta; qui in iis facultatibus eſt neophytus: idem facit harum facultatum profeſſor doctiſſimus: etiamſi quam vterque tractat materia ſit eadem, imò nec methodus multùm diſcrepare videatur; tamen in tractandi modo tantum apparet diſcrimen, vt illius tractatus vix legi mereatur, huius verò qui omnium manibus teratur ſit digniſſimus. At, inquis, multi ad quorum eruditionem ne accedo quidem, de plantis ſcripſere. fateor medicorum propriè eſſe de plantis agere, ſed non tam earum dignitatem extollere, quàm vires; quod tantum vnum eſt argumentum, quo plantarum dignitas probatur; tu verò plura habes quibus plantas ἐγκωμιάζεις, eaq; partim firma, partim probabilia, partim denique iucunda potius quàm veriſimilia; cuiuſmodi eſt quod de plantarum religione & diuinitate refers; ſed cibis condimenta opus eſſe, quo ſapiant magis, quis non nouit? Quamuis non deeſſent qui de dignitate plantarum multis argumentis, cum laude deſeruiſſent, id non impediret quominus & tuæ orationi ſua eſſet laus, idq; quod, vel pluribus argumentis plantarum dignitatem maiorem feceris, vel aliis, alióve modo propoſitis harum Encomium tùm ornatius, tum perſpicuum magis reddideris: ita vt aliam planè formam induiſſe videri poſſit. Suadeo itaque tibi, amicorum integerrime, ne in pectoris ſcrinio diutiùs ſerues, vel potiùs blattis, & tineis rodendum relinquas quod iam diu depromi oportuit: nam ſi teſte Heſiodo, ille bonus

ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ος δέκε μήθ' αὐτῷ νοῇ,

certè vir bonus eſſe non potes; niſi benè monenti pareas, nec tibi ſoli ſapias, ſed & aliis permittas aliquem meditationum tuarum percipere fructum. Vale. E noſtro Muſéo 8. Iduum Decembris 1605.

Cla-

Clarissimo Viro,

D. ABRAHAMO ORTELIO
ANTVERPIANO,
GEOGRAPHO REGIO,

Auunculo suo obseruando,

S. P.

AB *ipsis incunabulis (Clarissime Auuncule) in deliciis mihi flosculos fuisse, tibi, cui ego iam inde notus, ignotum esse nequit. Postmodùm autem (nescio an otii abundantiâ, an genii mei instinctu) aliquid semper temporis Herbulis serendis & alendis libenter impendi; donec tandem grandæui, optimique mei parentis mihi fuerint negotia suscipienda. Tunc autem non tantùm (quod aiunt) nuces, sed fructus ferè omnes, floresque relinquendi fuere. Ne tamen Spartam quam nactus fueram non ornarem, encomium hoc Herbarum*

in pristini amoris mei erga illas monumentum conscripsi: quod qualecunque, tibi, (cui id videndi cupido incessit,) mitto dedicoque. Nugas esse dices, nec in hoc nugabere: quidni enim meritò pro nugis hæc habeantur tibi, qui non bulbos (iuxta Prouerbium) quæris; sed qui altiori animo & immensum hunc Orbem mentis illustras radiis, & eorundem reflexu ab Orbe vicissim immortali gloria illustris redderis? Imò & ipse ingenuè agnosco, & tibi ne illudam, lusus esse prædico: quibus tamen te interpellare eo minus sum veritus, quòd Telluris celebri tuo radio descripta, virentem isti magnificamque vestem celebrent. At res tui arbitrii esto; nec refert vtrum perlegas, an ableges, dummodo ne me, qui in æternum

tibi deuotissimus

IACOBVS COLIVS ORTELIANVS.

SYN-

SYNTAGMA
PLANTARVM
ENCOMIASTICON;

Arborum, Fruticum, Herbarum, aliarumq́ue omnium Plantarum Proſopopœia.

ETSI nihil (ô mortales) in hoc vaſto pulcherrimoque terrarum Orbe Numen cæleſte condiderit, quod non abunde Creatoris ſui maieſtatem & munificentiam celebret; hæc tamen potiſſimùm in multiplici hoc noſtro herbarum arborumq́ue numero; ſpectandam ſeſe atque admirandam præbet. Quibus cùm nihil quotidiano veſtro vſui magis ſit neceſſarium, quumq́ue præterea multa præſtemus quæ vel veſtrûm pleriſque ne in cogitationem quidem cadunt, excitandos & monendos vos duximus, ne latiùs ſerpente negligentiâ, laude debitâ rerum Opifex, culturâ terræ ſuperficies, ſuoq́ue è nobis emolumento mundus tandem fraudetur. Vtq́ue iis ſatisfiat qui curam operamq́ue nobis impendunt, iisq́ue occurratur quibus rei herbariæ ſtudium eſt con-

temptui,paucis palam faciemus quid Orbi præbeamus vtilitatis, & quam ab eo simus dignitatem adeptæ. Vos modò aures animumque parumper aduertite.

Homini necessaria.

Homini vitam suam omnibus esse rebus anteponendam, luce clarius est meridianâ. Huic autem conseruandæ præcipuè necessaria esse, aquam seu pótum, panem, amictum, & tegentem domum, scriptum reliquit Ecclesiasticus, capite libri sui vigesimo nono. Vos autem fusiùs dicite, hominem expetere necessitatis causa, intrinsecus cibum, potum, pharmaca; extrinsecus amictum, ædes, naues, supellectilem; cupere etiam visus, auditus, olfactus, gustus, & tactus oblectationem; & nobiscum ordine inuestigate, an in nostra potestate non sit, singula suppeditare.

Planta cibum suppeditans.

Imprimis quis iuerit inficias, omnis alimenti præcipuam materiam, *Triticum, Secale, Orizam, Hordeum, Milium,* cæteraque frumenti genera, abunde nos largiri? è quibus pinsitur *panis* ille *quotidianus*, quem sibi à Deo petere Christianus est Orbis edoctus, qui vel solus (vrgente necessitate) ad victum sufficit. E quibus etiam crustula, liba, artolaganæ, & varii generis spiræ vbique gentium conficiuntur: E quibus præterea pultes, polenta, & offæ parantur. Pro opsonio imprimis *Lactuca, Portulacæ, Nasturtii* folia damus, quæ cruda in acetariis

tariis ſtomachum excitant. *Maluæ* dein, *Betæ, Spinaciæ* aliorumq́. olerum foliis coctis, *Lupuli* etiam & *Aſparagi* optimi ſucci ſurculis eum modicè reficimus. Hiſce (cum *Carduo altili*) *Braſſicæ* varia genera ſubiicimus. *Capparis* autem, *Geniſtæ, Mali aurei*, aliorumque florum gemmulas in vſum veſtrum conuertitis. Baccarum dein edulium multa largimur genera; *Cucumerum*, *Cucurbitarum* diuerſas formas, *Melopeponum* exquiſitiſſimos etiam ſapores; Leguminum autem copiam immenſam; *Nucum*, *Ceraſorum*, *Pyrorum*, *Pomorum*, aliorumque fructuum, numerum infinitum. Adhæc *Dactylos, Ficus, Pruna, Vuasque paſſas* noſtro munere habetis. Quin & ſubterranea noſtra vobis in alimentum cedunt: *Allii* enim, *Cepæ*, ſimiliumq́. bulbis eſculentis veſcimini. Quid obeſt quin *Paſtinacarum* radices diuerſæ, & *Siſari*, & *Batatæ*, & *Raporum* (quæ teſte Plinio ante omnia cunctis animalibus naſcuntur) famem vobis expleant? Et ferculorum tandem omniũ condimenta *Oleum, Omphacium, Acetum* & *Sinapi* à nobis habetis. Et ſingula ordine proferimus, quædam ſcilicet vere, alia æſtate, plurima autumno, non pauca hyeme: nec non horum magna pars abſque detrimento in integri anni vſum (aut *Pipere* conſperſa, aut *Syrupo* condîta, aut *Aceto* macerata, aut *Oleo* iniecta, aut exiccata demum) deponitur. Hæc tamen

omnia si non satis diuitibus fortè arrideant, ex *Amygdalis* panem conficitis Martium, conficitis herbosa moreta, & *Pyrorum, Pomorum*ve placentas, quæ liquore aspersæ *Rosarum*, & *Fœniculi* semine, *Croco, Cinamomo, Gingibere, Caryophyllis*, aut huius generis aromatibus, vel eruditissimo palato in delitiis sunt. Mella etiam ex arboribus fluere scripsit Plinius, imò & ex *Olea* etiam (licet tota sit amara) notauit Dioscorides. & aliquid melle dulcius è *Musæ* planta extrahunt Indi. Hodiernum Manna non roridum (iuxta veteres) aut aërium esse liquorem, sed succum viuificum *Larici* aut *Fraxino* insitum, primus Orbem docuit doctissimus medicus Matthias Lobelius. Veruntamen vt hisce vix opus sit, efficit *Arundo saccharina*, quæ tam immēsam effundit *Sacchari & Syrupi* copiam, vt iis nō solùm omnia fercula dulcescant, verùm etiam ex iis conficiantur hypotrimmata, & succorum fructuumque condimenta, quæ vel animam agentibus grata sint. At ne quid nobis deesse obiiciatur, en non tantùm *Ostrea* ex arboribus Indiæ Occidentalis; sed & *Cochleæ*, aut *geniculatæ*, aut *turritæ* peculiari naturæ munere è carinis nostris non rarò enascuntur, è quibus piscem qui velit expiscetur. Et (quod mirabilius) *Anates* ex arboribus oriundas Hibernia ostentat. Hæc etiam vt saliantur, *Salem* (si lubet) è planta-
rum

rum cineribus elicite. Sed est post salsa bibendum.

Potum verò quem meliorem desideretis, eo, quo mundi melior pars vtitur? *Vino* nempè, quod quàm sit palato, & ventriculo gratum, quàm mentem exhilaret, corporis, & animi vigori quantum conducat, dicere non est opus. Nec huius tantùm multiplicia genera ex totidem *Vuis* exprimuntur: sed & è *Pomis, Pyris, Palmis, Cerasis*, ex herbis etiam & aromatibus innumera factitii vini genera pro cuiuslibet gustu aut opinione fiunt. Abstemiis etiam stillaticium plantarum liquorem propinamus. Et ipsum aquæ elementum in salubrem populis septemtrionalibus Ceruisiam *Lupulus*, *Hordeum* seu *Bryne* vario modo conuertunt. Iam autem num quid deest, quo minùs lautissimè victitetis? *Plantæ potum ministrant.*

Adhæc quàm victus è nobis comparatus sit laudandus, omittendum nequaquam duximus. Ex antiquissimis autem scriptis nostis rerum omnium Conditorem primo parenti Adamo beatum illud suum domicilium, non apud laniénam quandam assignasse, sed in Paradiso, consito arboribus, & herbis aspectu iucundis, & aptis ad vescendum: cùmque eidem semel, atque iterum fruges nostras in cibum designaret, de animantibus edendis ne verbum quidem. Et quamuis *Victus antiquus.*

omnia viro animalia subiecerit, ex eo tamen sequi vescendum iis fuisse, negabit Eua eius quoque subiecta imperio; dicetque Pythagoras subiecta, vt vobis *Bos aret*, vobis que laneo velamine, *Horrisonum contra Borean ouis arma ministret*; addetque (si quis vrgeat) vt *Vbera dent saturæ manibus pressanda capellæ*, quæ tamen suis labris iure deberi innuent hæduli. Verisimile itaque *Quòd vetus illa ætas cui fecimus aurea nomen, Fœtibus arboreis, & quas humus educat herbis, Fortunata fuit, nec polluit ora cruore.* Fortunata quidem nõ tantùm, quòd parũ laboris, aut temporis hæc nostra requirant vt coquantur, aut parẽtur, manducata verò stomachũ & cerebrum minùs onerent, sed præcipuè quòd saluberrima: quippe quibus contenta prisca illa antiquitas, vitam produxerit ad ætatem stupendam. Postea autem animalium carne famem depellere Noacho, liberisque eius concessum non negamus; nec iniuriâ, prout tunc temporis sese res habuit. Diluuii enim vi frugibus vniuersis consumptis, putrefactis, ac dispersis, nunquid & æquum, & necessarium erat, vt animalia in arcâ conseruata, famem alioqui lethalem depellerent iis, quorum diligenti tutelæ vitam acceptam tum ferebant? Hoc tamen an pro carniuoris nunc faciat, ipsi viderint. Fatemur quidem & animalia quædam escâ delectari carneâ: sed perspicuum interea est,

qua-

quadrupedum & volucrum, quas olim puras dixit legiſlator Hebræus, vix vllam non herbilem fuiſſe: illasque quæ animalculis, aut luto æquè, atque herbis veſcerentur, impuritatis ignominiâ fuiſſe notatas. Puriores etiam illæ animæ, Daniel nempe, Ananias, Miſael & Azarias, dapibus regiis rebusque omnibus animatis abſtinuerunt, ipſo Ioſepho teſte. Nec eſt, quod hodierno ſe more quis veſtrûm excuſatum putet. Americæ enim incolis, humanis veſci corporibus, & hodie moris eſt: at quanquam digniùs cum iis actum videatur, ſi comeſa in hominum, quàm ſi humata in vermium (pediculorum nempe) viſceribus condantur; quis tamen veſtrûm anthropophagos omnes non cenſeat dignos, quos cum Lycaone in feras Iupiter conuertat? Quid reclamabis? Diuo Petro dictum *Macta & ede?* Non refragamur, nec inuidemus. Sed ſic etiam vel inuitos vos herbis enutriri mox docebimus. Cæterùm non eſt quod hîc quiſquam inferat *Pomi* eſum Adamo maximæ miſeriæ, & *Vini* hauſtum Lotho inceſtus cauſam fuiſſe: nam ſi non hominis libido, ſed aut *Pomum*, aut *Vinum* per ſe peccati cauſa fuiſſet, Salus mundi proculdubio non in nuptiis olim ex aqua *vinum*, ſed ex *vino* aquam potiùs feciſſet. Sed (vt in viam redeamus) ſi aut vinum aliusque potus aut eſca fortè deficiat,

(omiſſis

(omissis Cæsaris *Hara* & Hiberniæ *Trifolio,*) sunt mirabilis virtutis *Herbæ* Scythicæ, quibus ore retentis, per multos dies nec fames, nec sitis sentitur. Vtinam nec alia corporis incommoda! his tamen quoque medemur.

Pharmaca à plantis. Omnia enim medicamenta, atque pharmaca, an non à nobis proficiscantur, pharmacopœorum esto iudicium. Illa enim vt plurimum sunt *radices, ligna, cortices, folia, flores, fructus, semina, succi, liquores, gummi, resinæ, oleum,* & ex iisdem aut extracta, aut composita. Porrò si vires virtutesque nobis à Creatore concessas laudibus extolleremus, quis esset orationi modus? Si enim alicui sit vulnus inflictum, si scabiem cutis contraxerit, si vitium corpori innascatur, si quo quis morbo laboret, si quis sensuum labefactetur, aut mente si quis alienetur, nostrâ operâ singula sunt curanda. Et hinc demum speciosa illa nomina *Semen sanctum, Gratia Dei, Carduus benedictus, Angelica,* similiaque nobis imposuere illi, quos pristinæ restituimus sanitati. Insuper cuti nitorem, menti hilaritatem, peruigili somnum conciliamus: somniis quoque veritatem *venturi præscia Laurus:* cuius etiam munere contra fulmina munimini. Athletis, olei inunctione augeri vires, olim notissimum fuit. Qui se pietati consecrârunt, *Vitice* aut *Caphurâ* pudicitiam conseruant. Maritis autem

tem Sperma augemus, eosque ad Venerem, si lubet, stimulamus: qui & sexum vtrumlibet *Mercurialis* nostræ ope procreant. Mutuas procerum iras *Imperatoriâ*, veneficia *Verbenâ* Magi prohibent; aliis plantis amicitias conciliant, diuinant, & his mirabiliora præstant. Quid multis? Vti *Iuglans* & *Taxus* vel vmbris suis tantùmnon vobis interitum minantur, sic *Acetum* in deliquiis odore tantùm suo animam quasi restituit. Nec est quod hîc nobis lethiferas aliquis obiiciat stirpes, non magis quàm Reip. benè constitutæ virgarum fasces: quorum tantum abest vt Prætores Romanos olim puduerit, vt potiùs eos semper ante se ferri voluerint. Nulla enim est stirps quæ non alicui vsui se vtilem præbet: sin minùs, neminem insequitur, neminem lædit nisi coacta. Vtque palam fiat innocentia nostra, vni *Apio risus* concessit omnium rerum Author, vt (vbi à lictoribus pœna affecti, cum animi ægritudine vitam deponitis) istius herbæ esu morientes, ridere etiam cogamini. Defunctos dein nec destituimus, quin imò aut corpora vestra (succis nempe *Aromatibus*que nostris infusis) incorrupta posteris seruamus, aut vos interdum reuocamus: quod etiam si non semper effectum illo Elizæ baculo fuerit, Thylonem tamen à dracone occisum, *Balii* herbâ saluti restitutum fuisse non deest qui

scripserit. Et Hippolytum ab inferis reductum *fortibus herbis*, credent Poëtæ, qui ipso non fuerint Nasone nasutiores. Imò & ille ipse, & alius quiscunque, cuius tandem munere *Parte tamen meliore sui super alta perennis Astra fertur, nomenque erit indelebile vestrum*, quàm chartarum nostrarum vsu? queis (loquente Plinio) *constat immortalitas hominum.* Quid? si dicatur nonnullos nostrâ ope corporis etiam immortalitate donatos? profectò si non quibuslibet, Anthedoniis tamen id persuadebitur, quos credidisse *Glaucum* suum *comesâ herbâ immortalem factum*, vetus prouerbium testatur. Imò & quibuslibet id seriò præstitisset *Arbor* illa *vitæ*, nisi iam olim inaccessibili conclusa Paradiso fuisset, quæ & nobis de rebus intrinsecus necessariis sermonem claudat.

Arbor vitæ, & Arbor scientiæ. Hoc tamen addendum: priscas Paradisi arbores, vitæ nimirum & scientiæ, nō spiritualia quædam, sed veras quasdam fuisse arbores, firmiter credit Augustinus. Mysticas quidem illas fateamur, sed vt è vulgari metallo fuit serpens ille mysticus à Moise erectus in deserto, vt etiam è communibus vna fuit rupes illa mystica quæ aquam ibidem effudit, quæ ambo venturum designârunt Messiam: ita etiam Arborem vitæ (quæ eundem designauerat) non peculiaris formæ fuisse stirpē, sed vnam è vulgaribus huic vsui peculiariter

liariter tantùm destinatam, affirmare audemus. Idemq́. de Arbore cognitionis boni & mali credendum. Hanc enim vnam ex iis fuisse quas *Ficum Indicam* vocârunt veteres, multis rationibus probare nititur Goropius Becanus. Nomen enim *Ficus*, cuius se foliis Adamus & Eua texerunt, huic conuenit. Cumque statim ab esu vetiti fructus se nudos agnoscerent, non ad aliam sic arborem eos ambulasse putandum, quod contra pudorem fuisset, sed ex eadem statim folia, è qua fructum eos desumpsisse maximè est verisimile. Imò & sub eadem ad aduentum vsque Dei eos latitasse, extra dubium est. Eos enim *in medio ligni* se abscondisse scripsit Moises. Quæ verba nulli arborum quàm vni *Ficui Indicæ* conueniunt, cuius solius truncum multiplicem esse botanographis notum: nisi quis statim in primo rerũ omnium vigore, exesam scilicet aut erosam iam arborem fuisse stolidè putet. Ex vna igitur hac arbore parentes vestri lethalem decerpsere fructum, ex hac ficulneam vestem, & sub hac vmbram inuenerunt amplissimam: sub qua etiam (teste Theophrasto) homines postea morari, tanquam sub tabernaculis sunt consueti. Imò & huius fructus esu, arboris etiam naturam acquisiuisse videntur. Sicut enim huius rami assurgentes, fibris se rursus terræ affigunt, nouasque radices agunt, ita &

Adamus posterique eius, quotiescunque ad cœlestia mentem erigere conantur, terrestribus rursus cogitationibus miserè deprimuntur.. Hæc ille. Vita autem æterna (vt & nos noui aliquid iam doceamus) ecquâ potuit arbore meliùs exprimi, quàm eâ, quam inter omnes Deo O. M. charissimam esse scribit Esdras? cuius nomen populo suo (ad vitam scilicet aspiranti æternam) Deus semper communicat? de cuius etiam (post diluuium) restauratione, maximè Noachus fuit sollicitus? *Vitis* ea est, quam etiam Plinius iure inter arbores apud priscos numeratam scribit; nec esse ligno vlli æterniorem naturam affirmat: cuius & liquor stillatitius *Aquæ vitæ* nomen, in hunc vsque diem obtinuit. Et ne quis dubitet, quin *Vitis* in medio olim Paradisi venturum adumbrauerit Messiam; ecce illum iuxta *Vitem* statuit, & totum *Vuarum* succo (id est, vita æterna) fore madidum, filiis suis olim vaticinatus est moriturus Iaacob. Ipsemet autem Christus iam Orbi patefactus, veram se esse *Vitem* disertis verbis pronunciat, & à *Vini* creatione miracula sua Canæ Galilææ exorditur. Orbem dein relinquens, fructum *Vitis* se cum Apostolis suis bibiturum in regno Dei pollicetur. At cuius *Vitis* fructum? Illius nempe quæ stabat in medio Paradisi, cuius fructus vitam designabat æternam.

Plurima

Plurima etiam quæin piorum cœtum quadrant, è *Vitis* natura colligi possunt; quæ prætermittimus. Hoc tamen notabile, quòd Arbor illa scientiæ in ethnicum sit solum ablegata, Arbor autem vitæ, *Vitis vinifera*, tui potissimùm iuris (ô Orbis Christiane) facta, peculiari videatur fato. Sed meditationibus hisce nos exuamus, vestibusque vos induamus.

Extrinsecus enim vestiri inprimis necessarium habetur. Primus autem infantis amictus, nónne inuolucra & incunabula linea? & inde per omnem ætatem nónne proximum cuti semper indusium *linteum*? & mortuis denique nunquid lectus stygius è *linteo* torali? Adeò vt quodam naturæ instinctu corpora nostris indumentis potissimùm delectari videantur, nec incommodè, siue mundıtiem, siue elegantiam spectetis: ideoque tum spissum ex *Vrtica* vel *Lino* pannum, tum subtilissimum velum, necessitas, ac luxus ad vsus applicârunt innumerabiles. Caput præterea reticulis, teniisque lineis, & cucullis *gossypinis*, galerisque *stramineis* tegitis. Togæ autem aliaq. vestimenta è lana texuntur, quam sub primis tunicis habet bulborum genus in Cherrhoneso Taurica. Ex *Acanthii* lanugine vestes bombycinis similes in Oriente conficiuntur. *Lineo* item heteromallo quid durabilius, & serico similius? vt maximi *Amictus è plantis.*

precii byssinum Plinii *Linum* silentio prætereatur. Verùm vt hisce vix opus sit, efficit *Gossypion*, lanam arboream (vt Germani germanè vocant) tanta gignens abundantia, vt panni inde xylini, aut ex *Xylo* pariter & *Lino* contexti ad omnes penè vsus conficiantur & accommodentur. Aurâ verò brumali, diploïs aut mamillare *Gossypitio* fartum, cui ignotum? Nec operarios latet, durabilis quàm sit amictus canabinus. E *Sparto* etiam calceamina, & pastorum fiunt vestes. Habetis calones, calceis soleas supponitis *subereas* aut *ligneas*. Et si quid desit, filo supplemus, è quo ligulas, globulos, fimbrias, ac omnis generis opus texere, textum suere potestis. Sed & sic amicti Numini placere videmini. Iudæorum enim primarius sacerdos, sanctuarium quotannis ingrediens, tunicâ, femoralibus, zonâ, & cindari *linteâ* se contexit. Ægyptiorum sacrificus *xylino* se vestiit. Et Salii *Populeis adsunt euincti tempora ramis.* Absque Roboris fronde & Visco nullum conficiebant sacrum Gallorum Druïdæ. Aræ etiam & victimæ *fronde* redimibantur, nec sine *Thure* aut *Vino* mactabantur. Et hac ætate sacerdotes Romani sacra facturi, suas quascunque vestes vndique amiculo obtegunt *linteo*, altaria illis, mensæ aliis, *linteis* insternuntur. Religiosi plerique fune *lineo*, aut *canabino* se cingunt, frontem quotannis *oleo*, aut *lintei*

cinere

cinere oblinunt; condecorantque bellè his pietatem, sphærulæ precatoriæ ex *Agallocho* aut *Santalo* tornatæ. Vide vt hominem vestiamus. Nec id tantùm, sed cuiuscunque etiam materiæ vestimenta succi nostri diuersis (pro libitu) imbuunt coloribus, nec non ab iisdem tineas *Absinthio, Eleagno, Lauendula* aliisque arcemus. Præterea si auro grauidam Hungaria interdum *vitem* producat, vt notauit Petrus Rauzanus, sique *fluunt lachrymæ, stillataque sole rigescunt De ramis electra nouis*, vt inquit Ouidius, nónne producimus quibus animum vel superbissimis expleamus? Ex iis enim, & ex varii generis *Corallio*, quod affatim prouenit, monilia & armillas forment, queis collum, brachia, cincinnos etiam non indecenter concinnent. Sphærulas etiam ex *Agallocho* aut *Ligno Rhodio* ornatus causâ gerant, nisi ligneis aptiùs ornari ædificia quis velit; ad quæ properamus.

At ne ædibus diu immoremur, sub dio scilicet assuetæ; nunquid istæ è *ligneis* columnis, trabibus, asseribus extrui, longuriis, assulis inspicatis, aliisque nostris constringi, *Arundine* demum, *Iunco, Culmis, Scandulis, Picatis Carbasis*, aut (more Mexicano) *Aloë foliis* tegi, egregiè queunt? Fenestræ in iis è *linteo*, aut *chartâ oleo* perunctâ aptentur, aut illarum loco cancelli, aut *viminea* sit crates: Intùs *Cedro, Ebeno*, vel alio rarioris notæ *ligno*, pro cuiusvis *Domus è plantis.*

vis

vis arbitrio exornentur, & mirabimini quàm longo earum magnificētia interuallo priscorum post se relinquat domos, quæ *antra fuerunt, Et densi frutices, & iuncta cortice virga.* Ast ne quis exprobret lapidem nos non gignere; quis nescit, præter *Corallium*, quod *vimen in æquore erat, sed fit super æquora saxum*, ramos etiam alicubi fontibus immersos ligneam in lapideam materiem commutare?

Naues à plantis. Veruntamen si & vobis aqueum hoc elementum placeat, atque relicto solo paterno mare traiicere lubeat, à nobis naues, cymbasque (vitæ præsidia) petitis. *Pini* enim, *Quercus*, *Abietis*, aliúsve arboris materies, suppeditat è quo carinam, costas, tabulata, malum, remos, & totam denique nauem extruatis. Commissuras autem, *Musci* coma aut *Stupa* ferruminat; rudentes & restes, *Cannabis* & *Spartum* suppeditant: *Pice* omnia coroborantur. Ligneó deinde Clauo & velis Linteis naues instruuntur. Et hæc demum ea quibus naues obliquis suis cursibus etiam ventum aduersum, in suum vsum conuertūt, quibus omnibus mundi plagis singularum dotes communicant, quibus nouos subinde Orbes patefaciunt; imò (vt Plinium audiatis) quibus *Orbem terrarum vltrò citroque portant.* Illud rursus elementum, si maritimorum valla oppugnet, quàm egregiè hæc aduersus vndarum impetum *trabibus* & *fascibus* roborentur,

borentur, & *Arundine vallatoria*, & *Tritici stramine* conseruentur, experientiâ compertum habent prudentissimi Bataui.

Absolutis iam structuris, vacuas non eas relinquimus, sed necessaria etiam supellectili instruimus, quam recensere infinitum esset. A nobis enim (vt pauca attingamus) oriuntur omnia linea, omnia chartacea, omniaque lignea, quæ penè innumera. Capsas quoque, & pyxides, penariasque cellas à nobis habetis, in quibus res quaslibet domi nitidè reconditis, spurcas etiam scopis *ericeis* verritis, aut *oleagineo* sapone, vel cinereâ lixiuiâ lauando purgatis. Merces etiam quascunq. transmittendas storeis, & panno funibusque *cannabinis*, optimè compingit mercator, sportisque aut vasis nostris imponit, & sic ligneis carris commodè omnia vehuntur. Igne tandem, è ligno & carbonibus constructo, carere non potestis. Cùm vesperascit, lampades vestras *oleo & ellychnio* instruimus; *resinatis* funalibus per plateas vos deducimus; & eiusmodi aliquot millia, quæ singulis diebus in vsu sunt, præstamus. Sub noctem habetis lectũ & ceruical *Gnaphalii*, *Typhæ* aut *Acanthii* lanugine farcitum; sunt *iuncinæ* storeæ, nec deest culcitra *xylina*, aut (more antiquo) *stramentitia*; sunt *xylinæ* lodices, & *lintea* toralia. Si morem tamen antiquissimum spectetis, *Silua domus* *Supellex è plantis.*

D *fuerat,*

fuerat, cibus herba, cubilia frondes. Præterea si ad bellum vrgeat necessitas, suppeditamus aureo sæculo non expetita arma: est *Myrtus validus hastilibus, & bona bello Cornus; Ithyreos taxi torquentur in arcus.* Sunt *Calami*, quibus spicula è durissimo suo *ligno* addunt Brasiliani; cuspidem flammâ etiam indurant Bamuræ, & *Aconiti* demum veneno eam alii inficiunt: imò (vt pro nobis loquatur qui suprà) *si quis diligentiùs computet, æqua ferè pars hominum in toto mundo calamis superata degit.* Nostramque in bello opem Romani olim victores agnoscentes, deuictos, sub iugum è *fraxineis* vulgo formatum hastis misêre; & *Ingentem quercum decisis vndique ramis*, aliámve arborem hostium spoliis indutam in trophæum exornauere, militibus suis è varia fronde coronas dedêre. Dedisse & aureas, non negamus; his tamen querceæ longè præferebantur, quippe quæ tantummodo ei concessæ *validis fuso qui viribus hoste casurum potuit morti subducere ciuem:* de quibus adeptis vt ipse Augustus Cæsar palam gloriaretur, sæpissimè eas suis numismatibus imprimi curauit. Nec etiamnum interest an victoriam an *Palmam* belli victor adeptus dicatur. Quid multis? Vna huius nominis arbor ad humanos penè vsus sufficiat, quam corollarii loco habete. *Indicam* eam vocant *Palmam*, cuius nucis (*Coccos* dictæ) medulla recens, butyro simillima

est;

eſt, ſiccata caſtanearum ſaporem imitatur; compreſſa, lac, & duplex oleum ſtillat; nec non ad illam in omni ferè morbo Indi confugiunt. E ramis præciſis vinum abundè colligitur: quod inſolatum fit acetum; diſtillatum, aquæ ardenti ſimile; igne concretum, ſaccharum diceres. E nucis extimo cortice fiunt zonæ, ſtoreæ, rudentes, & alia; ex intimo tornantur vaſa. Arboris truncus ædibus, nauibus, armis, & vtenſilibus fabricandis, combuſtioni demum idoneus. Breui commoditatum genera, ſexaginta ſupra trecenta, ſibi ſuppeditari prædicârunt Babylonii ex hac *Palmâ*; quæ (vt à neceſſariis ad iucunda tandem tranſeamus) finem, & fidem iam dictis faciat.

Nunc autem videamus vt ſenſibus veſtris ſimus oblectamento. Quod ad viſum, neminem latet, nullum auidiùs ſpectari, quàm herbarum frondiumque virorem, quippe qui contuentium viſum non ſatiat, alibi laſſatum & recreat, & exacuit. Nihil etiam eſt quod colorum varietate, & figuræ elegantiâ oculos titillet magis, quàm iucundus florum intuitus. Quid appetunt? argenti nitorem? oſtenditur in *Lilio*; auri fulgorem? in *Calendula*; amethyſti purpuram? in *Viola Martia*. Hæc coniunctim exoptant? ſe ad *Tricolorem violam* conuertant, & voti compotes erunt. Et quid florente *Perſica*, vel *Sambuco* roſea elegantius? & fructibus

Viſus è plantis oblectamen.

aut *Cerafo*, aut *Viti* fructibus onufta quid afpectu iucundius? Vt filentio prætereantur *Glaftum, Rubia, Galla, Lignum Brafilianum*, celebre *Coccum*, aliaque quorum tincturâ, & pannus, & fericum afspectu iucunda funt. Tacemus varia quoque pigmenta, oleo, aut gummi macerato cõtrita, queis artificiofa Pictorum manus (naturæ æmula) tabellas, feu linteas, feu ligneas ad miraculum vfque illuftrat.

Auditus oblectamen. Aures nihil omnium iudicio magis permulcet, quàm inftrumenta mufica, quorum quid tandem dulcius fiftularum, aut lituorum (qui toti lignei) concentu? Omiffisque Panos & Poliphemi è *Calamo* fiftulis, Indorumque ex *Abauai* fructu nolis, *Eft & arundineis modulatio mufica ripis, Incubuit foliis quoties leuis Eurus acutis*; qua certè nulla antiquior.

Olfactus oblectamentum. Quod ad odores, quænam noftrûm odora non eft? Imò quidnam præter nos odoratum eft? Elementis nullus odor, animal nullum penitus odoratum, vel Theophrafto tefte, & corporis veftri odor qualifcunque quàm fit gratus, narium efto iudicium. Verùm (vt progrediamur) quid illas alliciat magis, quàm flores, & frondes, quæ (præter *Rofam, quæ flos odorque diuûm*) multiplices quotidie gignuntur? è quorum etiam mixturâ, ftrophiola, & corollas connectitis. Nec flores

tan-

tantùm & folia, verùm & radices, vt *Iris*: ligna, vt *Agallochum*: cortices, vt *Cinnamomum*: gummi, vt *Benjui*: fructus, vt *Cariophylli*, iucundo fragrant odore, eumque in multos annos sibi, imò vobis, integrum seruant. Præterea ex hisce liquores stillatitii, suffimina, vnguenta, & diapasmata naribus & cerebro quàm sint grata, nemini ignotum.

Sapores autem nobis varii, succo enim sumus aut vinoso, vt *Morus*; aut pingui, vt *Olea*; aut dulci, vt *Ficus*; aut acri, vt *Sinapi*; aut amaro, vt *Absinthium*. At palato quæ maximè arrideant, repetere hîc necessarium non est, cùm passim quàm sit grata *vini* suauitas, re ipsa ostendant plurimi, qui etiam cum famæ dispendio huic adeò sunt addicti, vt rem domesticam, bonam corporis valetudinem, ingeniique acumen palàm potiùs negligant, quàm vt huic liquori pro ratione parcant. Fructus deinde nostros & crudos, & *saccharo* condîtos, hypotrimmata, & aromatites, palmam ferre saporis, probant ex his confecta bellaria, quippe quæ sola aliorum ciborum saturas passim (in epulis) solita sunt irritare denuò gulas. *Gustus oblectamen.*

Quid de tactu dicemus? Aliquídne libentiùs sibi proximum cutis vestra sentit veste lintea? Nónne torrium calore hyeme, *Platani* alteriúsve arboris vmbrâ æstate, corpus mirum in modum *Tactus oblectamen.*

modum afficitur? Illud olim testatus est Ionas, qui hac luce, quàm illâ vmbrâ, priuatum se maluisset.

Horti delicia. Quid denique omnibus omnium sensibus magis arridet, quàm viridarium, amœnis arboribus, fragrantibus flosculis, suauissimis fructibus, & vmbrosis dumis consitum? Id palàm fatetur Lipsius, vbi cum Argo oculus, cum Catullo nasus vt fiat, videtur vouere, quo magis sensus pasceret horto Langii sui, *Fonte* (vt inquit) *gaudii, liquidæque voluptatis.* Nec sensus tantùm exteriores, sed & animum interiorem recreat. Studiosis enim iucundissimam meditandi materiam subministramus, non modò insigni nostra varietate, quæ (Dodonæo teste) *tam est multiplex, vt nullo numero comprehendi, nec vllis certis limitibus constringi posse videatur*; sed ob admirabilem etiam quarundam vel nascendi vel florendi morem, ob diuersas etiam in vna eademque planta vires. Peculiari enim quædam modo feruntur, vt vtraque *ficus Indica*, quarum altera ipsis foliis, altera ramorum fibris se propagat: *Quin & caudicibus sectis (mirabile dictu) Truditur è sicco radix Oleagina ligno.* Est *Lilii* genus quod summis caulibus bulbosas gerit radiculas. Noctu tantummodo floret *Arbor tristis*, hyeme *Oxyacantha* illa Anglica. Quædam reuiuiscere videntur, vt *Rosa Hiericontia* à vulgo nuncupata,

pata, quæ triginta iam annis arefacta & contracta, aquæ impoſita ſeſe explicat. In alias aliæ tranſeunt, vt *Linum* in *Lollium*, *Braßica* in *Rapam*, *Caprificus* in *Ficum*; aut contra. Amœnâ etiam artificum ſolertiâ florum augetur magnitudo, fructuum emendatur ſuccus; imò etiam proferimus ſalubres, quos paulo ante edidimus lethales, vt de *Perſea* in Ægyptum tranſlata commemorant. Quod ad vires, floris *Roſæ* pars ſuperna aluum laxat, inferior vnguis aſtringit; & *Orchidis* alter bulbulus Venerem prouocat, alter inhibet. *Stramen* adeò videtur calidum, vt fructus immaturos percoquat; & ſimul adeò frigidum, vt glaciem æſtate conſeruet. Quid multis? Tanta hiſce curis ineſt delectatio, vt quantumuis ad annum iam ſeptuageſimum iis fuerint intenti Lobelius noſter & Cluſius, viri eximii, & ſagaciſſimi ingenii botanographi, ſatiari tamen non queant. Nec nouum hoc. Iam olim ſapientiſſimo Salomoni rei herbariæ ſtudium in deliciis fuit; floribus, & hortis ſe Cyrus, & Semiramis delectauerunt; tantique apud Diocletianum voluptas hæc, vt præ ea Imperialem contempſerit Maieſtatem: depoſitâ enim ſponte purpurâ, totus in hortis ſuauiter conſenuit. Imò nihil excogitari poſſe viridariis iucundius, hoc vnum argumento eſt, quòd nempe omnes totius Orbis populi, vbi incomprehenſibilem

ſibilem beatarum animarum felicitatem verbis exprimere conantur, illas in hortis aut campis (Elyſiis nempe & Paradiſo) eſſe affirmant. In quibus parumper reſpirandum. Vos interea perpendite, & vno demum ore agnoſcite neceſſitati pariter, & voluptati à nobis affatim ſatisfieri poſſe.

Publica à plantis vtilitas.

Nec hæc tantùm præſtamus omnia, ſed & cultura noſtri Reipublicæ cuiuis multis modis eſt emolumento. Illam enim non nouis friuolisque replemus opificiis, (quorum alioqui fertile hoc æuum) nedum ganeones, aut ignauum hominum genus in eam introducimus: quin imò peruerſos mores *ferulâ*, *virgis*, centurionum *vite*, *cannabino* denique laqueo, & corrigi, & puniri videtis. Neque tantùm infantiam recreamus, quæ *Nucibus* gaudet *ludere par impar*, *& equitare in arundine longa*: aut ſenium, dum eius greſſus *ſcipione* firmamus: aut vulgus, dum publicam eius lætitiam incenſis *doliis picatis* exprimimus: verùm magnam paſſim hominum vim in aruis, in vinetis, in hortis honeſtiſſimo alimus labore; quorum deinde opere nihil Reipublicæ magis neceſſarium. Fortiſſimos quoque milites ex agricolis gigni notauit antiquitas. Oſtenderunt & hoc M. Curius & L. Quintius Cincinnatus, quorum alter à villa ad Senatum, alter ab aratro ad dictaturam (etiam in rebus arduis) fœliciter fuit vocatus.

tus. Et longè ante illos ab aratro ad munus propheticum Elizam vocàuit Deus O. M. Adhæc medicinæ ſtudioſos noſtra excitant, pharmacopœos inſtruunt. Piſtores præterea, olearios, carpentarios, doliarios, reſtiones, culcitarios, & carbonarios faciunt, qui deſidiam (quâ nulla pernicioſior peſtis) ſimul & euitant, & Reipublicæ vtiliter inſeruiunt. At ſi lucrum cordi, quàm ſimus noſtris cultoribus quæſtuoſæ, *Goſsypion*, *Glaſtum*, *Crocus*, *Arundo ſaccharina*, & *Rubia*, variis vario climate Inſulis opimo cum fructu demonſtrant. Liuoniæ incolis quàm magnus ex frumento prouentus, & India quàm felix aromatibus, cui ignotum? Cretam *vineæ* ſuæ cultura & celebrem, & diuitem fecit. Hiſpanias cum locis circumvicinis adeò *Vitis*, *Olea*, & *Ficus* beârunt, vt harum commercio, omnium regionum opes ad ſe vltrò alliciant. Et ad inuidiam vſque Belgas *Linum* nuper ditauerat; quod vnum, variis vſibus applicatum, quot (Deus bone) hominum millibus vtriuſque ſexus victum & amictum parit! & quot iterum millibus (in chartam iam conuerſum, & *Gallarum* atramento inſcriptum) animum etiam vtiliſſimis & iucundiſſimis ſtudiis paſcit! Imò & animam ſalutari cibo: Dei nempe æterni verbo, quod nobis concreditum, à nobis ecce omnibus ſeculis legendum præbetur.

Plurima plantarum operâ acquirenda.

Sed nec ſic his colophonem addimus; vlteriùs progrediemur. Primùm obiicitur piſcem & carnem nos non largiri; Eſto: Attamen ſine noſtra ope, operam luſerit qui alterutrum nanciſci voluerit: Piſcaturo enim nauiculas, retia, ſagenas, *Arundinem, Ariſtolochiam, Suber*, fiſcellas denique ſubminiſtramus. *Cocculum Indi* etiam interdum nobis abripitis. Aucupii ſtudioſus à nobis tendiculas, panthera, decipula, grana, *Viſcum*, & interdum *Nucem vomicam* petit: Noctu torres aut funalia expetit. Venatui addictus, à nobis caſſes, plagas, arcus cum neruis, iacula, atque *Thoram* accipit. O miſeri, hæc ſi denegemus, quàm latrabit ſtomachus, qui non niſi carne aut piſce pacari volet! Aſt nec cohortales aues, nec pecora (inquiunt) veſtrâ operâ captanda. Semine frondeq́ue conſeruanda tamen, vti mox dicetur. Deinde vitro, cerâ, ſerico, aliisq́ue nos carere clamant, nec amentes conſiderant, vt & hæc omnia noſtrò egeant auxilio. *Quercus* enim *Kali*, & quæ *Neglectis vrenda filix innaſcitur agris*, vrenda ſanè, & in cinerem iam redacta vitris materiam præbent. Ad fauos fingendos abſque *floſculis*, apes ineptæ erunt. Qui vberem ex bombycibus fructum ſibi ſpondet *Moris* deſtitutus, Μωρὸς meritò iudicandus. Si noſtrarum careant ſucco, ſucceſſu etiam exſpectato carebunt tinctores. Vt perficiatur

ciatur corium, decorticandæ priùs caudices, *Malicorio* & *Rhue coriaria* etiam opus. Et (innumeris omissis) qui absque torrium igne vasa figlina, aut lateres ritè excoquat, laterem æquè lauet, vt habet adagium.

Mineralia verò (quibus nos ingrati oppugnatis) quomodo inueniretis, nisi indicibus nobis, quæ in fodinarum sæpè crescimus superficie? Sed ne stirpium indicantium genera recenseantur, nónne *Coryli* verè diuina virga manu iusto pondere retenta, ad tellurem metallo grauidam vergit? Et è repertis fodinis quis fructus, si nostra subduxerimus? Si nempe non lignum, è quo ignem metallis purgandis necessarium struitis (non enim vbique saxei præsto sunt carbones) nec alia è ligno instrumenta vobis præberemus, adeò parum è fodinis commodi manaret, vt an quæri quidem dignæ ducerentur, disputandum esset. Iis enim vos carere posse ostendit noua Peruviæ regio, quæ annorum aliquot millia absque vel ferri (metalli vobis maximi vsus) penè notitia transegit. *Mineralia.*

Gemmas autem igne non egere, quicunque obiiciet, adiiciat etiam quàm parcè telluris viscera illas donent, & quàm procul sint petendæ. Si interim proficiscenti victu & amictu nitidisq. indusiis non occurramus, iumentum non pasca- *Gemmæ.*

 mus,

mus, vehiculum nec nauim ſuggeramus, tantus proculdubio incommodorum aceruus quemlibet deterrebit, vt nemo lapillos, nemo aurum etiam aut ebur ex altera Orbis parte petere volet. Et quis harum rerum vſus? Non gemmis, non auro, non ebore eget humanæ naturæ imbecillitas. Hæc vt haberentur in precio, precium fecit, cara quòd caro conſtent. Cæterùm quando precioſiſſima quæque aſſecuti eſtis, quid tum? multis nominibus nos eis antecellimus. Vix enim plura comparabitis quàm opibus olim affluentiſſimus Salomon; ille tamen Rex cum vniuerſa gloria ſua non ſic amictus fuit (teſte ipſa veritate) vt *Liliorum* noſtrorum vnum. Non temerè itaque *Lauro* potiùs, quàm lucido auro coronabant eos, quos triumphali ſunt honore dignati antiquiſſimi Romani.

Animalia à plantis. Verùm hæc miſſa faciamus, & ad exactiorem veniamus rerum ſupputationem. Quid aliud eſt ſericum veſtrum quàm *Mori* folia in id mutata? Quid cera, quid mel, quàm florum ſuccus ab apiculis in illa mutatus? vt iure inquiat Ouidiana Flora, *Mella meum munus.* Et ipſæ apes, quæ non *corpora ſegnes In Venerem ſoluunt, aut fœtus nixibus edunt, Verùm ipſæ foliis natos & ſuauibus herbis Ore legunt,* nunquid à nobis ſe prognatos fatentur? Quid altiles aues, quid ſylueſtres, quid pecorum caro, lac,

lac, vellera, quid elephantum ebur, quàm herbarum ſemina foliaque in iſta mutata? & quidem pro noſtro commutata arbitrio. Aliam enim eſſe ſuis carnem fageâ, aliam ilignâ, aliam quernâ glandæ paſtæ, ruſticis notum. Auenam quæ ſitum redolet ſi gallinæ ederint, & hunc earum ſapient oua. Sic & *Allium* (à vaccis depaſtum) ſuum ſaporem, & *Ranunculi* flores ſuum colorem lacti conciliant. Virgæq. verſicolores quantum conducant, vt maculoſo vellere pariantur agni, eſt quem non latuit (teſte Moiſe) in priſca mundi ætate.

Quid multis? non *Mella* tantùm, ſed animalium corpora tota, noſtrum *munus*. E ſucco enim herbarum quibus prægnans veſcitur ouis, non vbera tantùm lacte turgent, ſed ſuam etiam ſumit agnus in vtero materno ſubſtantiam: poſt partum autem lacte priùs, quotidiano dein *Graminis* vſu corporis illi incrementum, & ſanguinis abundantia, & ex huius demum meliori ſucco ſperma illud exugitur, quo (aries iam factus) genus ſuum quotannis propagat. Rapaces dein alites, ac belluas inſectis & animalculis victitantes, abſque nobis ſatis latè viuere ſi quis replicet, explicet etiam quomodo beſtiolæ & inſecta illa alantur, quàm frondibus & fructibus noſtris, aut ſaltem cadauere animalis, nuper herbis enutriti,

ex iisque in carnem conuersi? Si quis adhuc dubitet, anates illas quas diximus Hibernicas, sibi ante oculos ponat, quas non corpus tantùm omnibus numeris absolutum, sed & animam à nobis solis immediatè adipisci videbit.

Plantæ animalia præcellunt.

Sed & hic vnus animalibus irrationalibus concessus est honor, vt suam à nobis originem iactare possint. Intereà tamen illa à nobis dignitate longè superari, ex eo patet, quòd vbi illa nobiscum coniuncta leguntur, nobis semper partes sint asscriptæ digniores. Exempli gratiâ, cùm regius vates Dauid piorum cœtum decantat, eum *Vineam* nominat; impios autem sub quadrupedum nomine designat. Isaias etiam expulsu draconum, & substitutione *Iunci* & *Arundinis*, felicitatem temporis denotat. Parabola de verbo diuino, sub seminis, & de diabolo, sub auium similitudine, nobis honori vertitur: & quanquam *Spinis* opes denotantur, has tamen per se bonas esse, apud omnes in confesso est. Tempore metamorphoseôn auaram Arnen in volucrem, impudicam Io in quadrupedem, castâ verò Daphnen in arborem mutatam legitis. Sic Philemon & Baucis de diis benè meriti, arborum formam acceperunt. Impudicus Hippomanes cum Atalanta, ab offensa Deûm matre, cui *Pœna leuis visa est stygia si mergeret vnda*, ambo in leones transformati

mati sunt: pœna itaque hæc, illâ maior. Et hodie nónne à fructu, frugeque frugalem, aut fructuosum appellari, pulchrum; à bestiis verò belluinum aut ferum, probrosum est? Vtque Asini nomine nihil passim contemptius; ita homini nihil gratius, quàm si flos ipse se dici audiat.

Imò tu homo, vnde tui tibi corporis substantia, quàm ex nobis? Cur terræ puluis diceris? cur Tellurem nemo non magnam matrem appellat, quàm quia vestrûm quilibet ex ea se desumptum fatetur. Primum enim vestrûm omnium parentem è terræ massâ apertè formauit Deus O. M. nec postea sententiam mutauit, sed & ex eadem materia adhuc vestrûm vnumquemq. creat: non tamen immediatè vt olim, sed per medios, quos huic operi destinauit. Sed scísne quo vobiscum agatur modo? ánne verò huius tibi seu metamorphoseos, seu (si mauis) transubstantiationis climax est aperienda. Scísne quo modo (iuxta Moisis verba) *terra tibi sit edenda omnibus diebus vitæ tuæ? quo modo puluis sis, & in puluerem reuerteris?* E terra autem (vt ad primam gradationem veniamus) & vinum, & oleum, & frumentum, aliaque nostra edulia gignuntur: terrea itaque hæc dicas, quæ si à vobis manducentur, superflua quidem materies in excrementis expellitur, at sincerior horum succus in omnes corporis vestri se partes *Homo è plantis.*

&

& transfert, & transformat: hinc vobis(æquè vt aliis animalibus) cutis carnis,adipis,ossium, sanguinis, spermatis substantia,hinc incrementum. Sed & hac ratione terrei estis,at in secũdo remotioriq́ue gradu. Si verò ab animantibus obtruncatæ depascamur, hæc eadem in his præstamus; quorum carne dum vos vescimini,ecquid quàm carnificatas (vt verbo illis proprio vtamur) herbas ventriculo immittitis, & in corporis vestri substantiam conuertitis? Et sic carnei cùm sitis, herbacei etiam, & per herbas (nec alio modo) terrei estis, licet in tertio huius metamorphoseos gradu. Optimè itaque Platonici non formæ tantùm, sed & substantiæ causa hominem plantam inuersam dixerunt. Et rectè promulgat Isaias,quòd *omnis caro fœnum est, & omnis gloria eius quasi flos agri. Exsiccatum* (inquit) *est fœnum, & cecidit flos.* Hoc est,populus eiusdem cum herbaceo suo nutrimento substantiæ, simul ac illud floret exaret, & rursus in terram conuertitur. A nobis itaque vestrum hoc corpus, imò & vitam manare dicimus; quod satis vt appareat, fingito plantis totum Orbem orbatum esse, omne statim insectorũ, volatilium, quadrupedum, & consequenter hominum genus fame & penuriâ interiturum videbis. Non sine causa itaque ante animalia nos summus rerum opifex creauit,
&

& tertio quidem die, qui numerus ſacer habetur, & perfectus. Et quid denique corporis ſubſtantiam à nobis procedere adeò (ſi Deo placet) mireris aut inuideas potiùs? O mortales, de genere veſtro actum iamdudum fuiſſet, niſi interueniſſent *Apta fretis abies, & ſacra Ioui quercus.* Illa quid præſtiterit, Noachus cum ſuis in diluuio illo vniuerſali abiegnæ incluſus arcæ fœliciſſimè expertus eſt. Hanc autem in monte Caluariæ ſuam præbuiſſe materiem Chriſtianæ cruci putatur. Sic vt Ioui & ciuium ſeruatoribus *Quercus* olim fato dicata videatur, deſtinanda ſcilicet aliquando veri Dei, mundiq́ue Seruatoris ſacriferæ cruci. Cæterùm è cuiuſcunque fuerit arboris materie, humani generis conſeruatrix arca; è cuiuſcunque etiam ſalutifera hæc crux, horum tamen duorum lignorum ope, vitâ tum præſenti, tum futurâ ſe frui, quis viuentium negabit?

Ne tamen vos veſtræ pudeat originis, fuſiùs explicabimus, quibus in rebus nobiſcum vobis conueniat. Sunt nobis venæ, nerui, ſucci, eſt medulla, ſemen genitale, ſunt oſſium cutisq́ue inſtar, caudices corticati, nobisq́ue vti & vobis decidentes comæ. Clauiculis etiam quibus vicina apprehendimus, non caremus; vt nec ſpinis, quibus nos defendimus, quæ nobis manuum & vnguium ſunt loco. Eſt & anima vegetatiua, *Planta hominibus cõparata.*

F cum

cum vi attractiua, retentiua, nutritiua, & expulsiua. Quamlibet suam suo semine speciem propagare palam est, idque tanto cæteris animalibus vberius, quanto illis seminis abundantia, & nascendi celeritate præstamus. Nec semini tantùm hæc propagandi vis inest, sed & ramulis, foliis, surculis, radicibus, hoc est, membris etiam nostris, qua in re vos antecellimus. Imò & sponte interdum crescere videmur, vti docet *Phyllitis* in nouis puteis aut lapicidinis interdum proueniens, vbi in superficie aut locis vicinis nil tale apparuerat. Qua de causa fortè Anaxagoras aërem omnia semina habere credidit, quibus cum aqua vnà delatis omnia gigni asseuerauit. Sed & iam enatæ hominum generi vitæ diuturnitate longè arbores nostræ antecedunt. Nec propriam tantùm speciem, sed & animalcula procreamus: nam *Caprificum, Populum, Terebinthum* gignere diuersa insectorum genera compertum est, non quidem alterius indigentes sexus auxilio, sed solas. Quod ad sensus attinet, quis gustum negabit marinis esse plantis, perituris, nisi salsuginem degustent in potu? quis olfactum germinibus & fructibus, qui accessum mulieris menstrualis sic percipiunt, vt inde languescant? quis tactum spinosæ illi circa Memphim plantæ, cuius folia contacta in se concidunt? & quis auditum

ditum

ditum *Violæ albæ*, in Myeno monte, quæ vbi nominatur nouerca, corrumpitur? & visum quis *e Araxa*, quæ simul atque inuentam se vidit à virginibus, sanguinem emittens contabuit? Imò nec *Paliurus*, qui è ceteris auibus cuculum dignoscit, iudicio caret: nisi & eodem caruerit cucullatus fortè Plutarchus, dum hæc talia literis mandaret. Sed seriò ostendimus nos sensus aut rationis non esse expertes. Vnde enim alioqui ob nutrimenti defectum demissis foliis conquerimur? nouum alimentum indies appetimus? & ex terræ mole prudentia admirabili illud ipsum & id tantummodo quod nobis vtile, deligimus? & iam humore refectæ nunquid explicata fronte (aut fronde saltem) hilarescimus? Quædam tamen absque solo in aëre suspensæ inediam sustinent, vigentque, vt *Aloë, Scylla*; at ab aëre interclusæ, tanquam spiratione priuatæ, omnes tandem interimus. Hisque fortè de causis animalia nos esse fassus est Plato, & appetere, sentire, spirare etiam credidit Anaxagoras. Sed brutorum ne hæc tantùm esse dicatis, progrediamur, & vulgatam inter animalia distinctionem examinemus. *Pronaque si spectent animalia cætera terram*, homines autem melior natura *iusserit erectos ad sydera tollere vultus*, humana nos esse figura consequitur. Quin etiam qui hominum brachia, oculosque,

cum noſtris brachiatis ramis, & florum ſeu germinum oculis comparabit, ocellos noſtros magis quàm hominum, obuerſos cœlo, & ramos magis erectos deprehendet. Loquelam etiam attribuit Ouidius *Quercui*, *Vlmo* Philoſtratus, *Fago* Orpheus: arbores locutas meminit & Plinius. Quid rides? Loqui arbores? Obmuteſce: aut à te in nos iacta ſcommata in caput tuum raptim reſilient. Nobis enim pſittaco maior eſt loquacitas, quam decepti veteres garrulæ puellæ attribuerunt. Non enim eſt Echo Nympha quædam, quæ (vt canit ille) *Spreta latet ſyluis, pudibundaque frondibus ora Protegit*, ſed ipſæ ſyluarum concauæ caudices, & implexæ ſibi mutuò frondes, nobis non raro ſunt linguæ, & ora, quibus vnicuique ſuo ſtatim idiomate reſpondemus. Imò & mentem nobis cum Anaxagora tribuerunt Empedocles & Democritus. Magnam etiam vobiſcum neceſſitudinem nobis eſſe vt oſtendatur, hominum quamplurimos, in arbores, floreſque verſos eſſe non illepidè fingit ille, cui *In noua fert animus mutatas dicere formas Corpora.* Eodemque ſenſu alter canit quòd *Quercus Laurique ferebant Cruda puerperia, populos umbroſa creauit Fraxinus, & fata viridis puer excidit orno*: at hic integriori agit fide, vt qui nobis debitam primogeniti prærogatiuam non præripit. Originis enim antiquitate, primáque

que

que terrarum poſſeſſione, reliquis omnibus animalibus antecellimus.

Sed & virtutes noſtras veſtris comparemus. Noſtra inprimis diuini Numinis obſeruantia cui obſcura? Nos (veſtro exemplo) legem tranſgreſſas, quam ab initio ſummus nobis Creator impoſuerat, quis probabit? Nónne planta quæque ex præcepto Conditoris germinat, frondet, floret, ſementat, ad vſus hominum tollitur, aut marceſcit tandem & interit? illi interim ſeq. ſuáque committens nullius eſt caſus querula. Immeritò enim patientiſſimæ *Nuci* longam humano more querelam à Poëta quondam eſſe affictam, vel ex eo patet, quòd cùm querulus quiſque tabe tandem corripi ſoleat, *Nux* verberibus afflicta magis etiam luxuriet. Tantum etiam abeſt vt illatas iniurias vlciſci velimus, vt *Iuniperi* lignum vel in ignem coniectum, ſalutari ſuo fumo, aëris contagia ab ipſo pellat incendiario. Patientiam hinc diſcite. A nobíſne? Quídni? Nunquid è Lilio naſcente fiduciam, è frumenti grano reſurrectionem, è Ficu ſterili pœnitentiam vos ſacræ docent paginæ? Imò non rarò vobis ipſæ ſumus ad pietatem monitrices, *Præſentémque refert qualibet herba Deum.* Quis enim mentis eſt tam inſipidæ, vt noſtras formas, mores, vires contemplans, non mox rapiatur in admirationem

Plantarum religio & virtus.

 tionem

tionem ſummi Opificis? Nónne videtis vt religioſè indies patulis florum ocellis Solem(numen nobis viſibile) ſalutemus, & contorto collo proſequamur? hoc autem lumen noctu cùm receſſit, & nos clauſis luminibus in craſtinum dormimus; ad aliam cùm ſe contulit Orbis zonam, in ver proximum trimeſtri (vt plurimùm) ſomno quieſcimus. Nec deſunt adeò religioſæ vt emori malint, quàm ſemel conſpecta Solis luce orbari, vt ſunt flores *Hemerocallidum*, *Iaſmini Mexicani*, & ſimilium: imò aromata, quæ (Martyrum inſtar) contuſa acriùs ſpirant. Hæreticæ nullæ ferè inter nos: vna quidem *Arbor triſtis*, & vnus *Convolvulus cyaneus* ſuos florum oculos ipſi Soli claudunt; Lunæ autem & aſtris eos aperiunt: & *Corallium* in maris fundo cùm vitam ducat, & nullum vnquam Solem intueatur, atheiſmum profiteri videtur; ſed iſtæ aliis nullo modo ſunt moleſtæ. Inſuper reliquiis vobiſcum certare audemus: nam vt diuos diuaſque prætereamus, de quorum oſſibus paſſim gloriamini, ecquid de diuiniſſimo oſtenderitis? Nobis autem aut eſt *Palma Chriſti*, & ſunt *Oculi Chriſti*; aut certè oculis capti, qui nomina hæc nobis impoſuerunt. Sed quis hîc cachinno abſtineat, quòd *Palmam Chriſti* quærentem, alter veſtrûm ad *Serapiadum* ſpecies, alter ad *Ricinum* mittat; & ſuam vterque pro legitima oſten-

oſtentet? vt taceamus de tertiâ, quam *Manus Chriſti* nomine pharmacopola venditat. Sed & diſſidium hoc veſtris myſtagogis non infrequens. Virginitatem etiam quæ more veſtro profitentur habemus; quæ nempe nihil ſeminis ferunt, vt ſunt *Draco* & *Filix*: in illo tamen à vobis differunt, quòd muris aut clauſtris ab aliis ſecludendæ non ſunt; in hoc autem fortaſſe conueniūt, quòd occultè æquè iſtæ ſe propagant, vti aliæ multæ, quæ quotannis ſemine onuſtæ, aut maritatæ conſpiciuntur: fit hoc tamen abſque pudicitiæ detrimento; quæ quàm à vobis peſſundetur, (proh!) pudet referre. Abſtinentiæ quoque cultrices ſumus; quælibet enim noſtrûm quantum ſufficit à Tellure communi matre accipit; ſi quam Tellus non ſatis enutriat, eam aliqua noſtrûm ingenuâ imò ingenitâ liberalitate educat, vt *Geniſta* ſuum *Rapum*, & *Quercus Viſcum*, adoptionis nomine *quercinum* dictum. Exteros nec deſpicimus, ſed aduenæ ſurculi arboribus inſiti, ab iis benignè excipiuntur, fouentur, floribus fructibuſque ditantur. Vix vlla inter nos contentio: breuior ſub proceriori, tenera cum hiſpida; dulcis apud amaram; alienigena iuxta indigenam viget: quadrupedes etiam à ſegete, herbiſque tenellis, prætenſa ſepes (excubiarum inſtar) arcet. Temerè denique nonnullas inimicitiarum eſſe incuſatas, documento

mento ſit *Pampinus*, qui in Colii noſtri *Laurum* ſua ſponte nuper prorepens, in eâ ſe vuis veſtiit, contrà quàm ſcriptum reliquerunt antiqui. Imò iam ab animalibus depaſtæ, aut aqua, vel igne putrefactæ vel exuſtæ, noſtro generi proſumus; ſi nempe fimo, lolio putrido, aut cinere noſtro noualia ſtercorentur. At veſtrûm (ô mortales) quot, bello, luxu, impatientiâ miſerè periere! An vobis itaq. longè videmur inferiores? Imò & vobis nos antetuliſſe videntur XII. Romanorum tabulæ, quæ grauiùs necari puberem iubebant, qui noctu frugem ſuſtuliſſet, quàm homicidii conuictũ. Egregios etiam viros, non vixiſſe aut ſcripſiſſe (hominum id tantùm eſt) ſed floruiſſe vulgò dicitis, digniori ſcilicet vocabulo.

Plantis Diui delectantur. Patet itaque quo in honore habitæ fuerimus. Nec mirum ſi Apollo, Pan, Bacchus, Ceres, aliíque nobis diui lubentes patrocinentur, Muſæque nobiſcum commorentur. Nec tantùm *habitârunt Dii quoque ſiluas*, ſed luci etiam olim numinum templa fuere, ac illorum pleriſque arbores peculiariter conſecratæ fuerunt, vt Ioui *Quercus*, Palladi *Olea*, & *Populus Alcidæ gratiſſima*, *vitis Iaccho*, *Formoſæ Veneri Myrtus*, *ſua Laurea Phœbo*. His poſtea non contenti viri primarii (poſt Mercurium, à quo *Mercurialis*) ſuas ſibi herbas propriis inditis nominibus ſacrârunt, vt in *Achilleæ*, *Lyſimachiæ*, *Artemiſiæ*,

temisia, & *Drakenæ* radicis nominibus videre eſt. Et huius æui homines nónne tanquam diuis gratificaturi, illis, vnà cum aris, & ſacellis(quæ *Olibano* noſtro fumificant) herbas etiam dedicant? D.enim *Mariæ* ſuus datur *carduus*, *S. Ioanni* quoque & *S. Barbaræ* ſuæ tribuuntur *herbæ*, & à diuis *Chriſtophoriana* & *Iacobæa*, nominantur. Imò tot ſunt plantæ à diuis denominatæ, vt de his ſolis integrum nuper libellum emiſerit Bauhinus. E contrario ſunt noſtris qui ſe nominibus ornârunt, ſeſque Piſones, Lactucinos, Floros, Suſannam, & Sabinam, ſuaſque familias Alliam, Fabiam, Papiriam dixerunt. Feriæ, floralia & vinaria; imò & diui, Syluani, Segeſta, & Pomona à nobis nomen habent. *Olea* & *Palma* Bœotiæ fontibus; *Terebinthus* & *Nymphæa* alicubi inſulis; & *Quercus*, variis apud Hebræos locis, nomina ſua indiderunt. Vna *Acanthus* Macedoniæ Vrbem, Ætoliæ montem & Propontidis inſulam ſuo nomine cohoneſtaſſe videtur. Sed quis ſingula verbis exequatur? Rhodus inſula à ῥόδῳ (ſeu *Roſa*) ſe nuncupatam, nummis flore inſcriptis, antiquitùs gloriari voluit. Quæ floris icon, eo quòd inuerſa, crumenæ quodammodo formam referat, & quòd in altera nummi parte caput eſt ſeu Solis ſeu Coloſſi radiis cinctum, (vti Chriſti ſeruatoris caput ſolent exprimere pictores) anſam

præbuiſſe iis poteſt, qui & Romæ & Lutetiis nummum hunc publicè oſtentant, tanquam ex argenteis vnum, quibus Iudas, crumenæ baiulus, Dominum ſuum vendidit. Rhodios imitati ſunt populi, quibus nomine noſtro decorari fata negauerunt: priſci enim Syracuſani & Capuani ob frumenti ſe iactantes abundantiam, nummos *Spicâ*, quemadmodum Cyrenæi *Silphio*, ſignârunt: & Hebræi virgâ eſfloreſcente ſiclos ſuos ornârunt.

Plantarum cum diis affinitas. Ecce etiam vt cum diuis aliquam nobis antiqui affingerent affinitatem, non tantùm nos ab illis, & illas (vt diximus) à nobis viciſſim denominârunt; ſed etiam corporum quodammodo partes vtriſq. tribuerunt: ita vt è Veneris ſanguine *Roſas* tinctas, & è lacte Deæ Iunonis *Lilium* etiam natum crediderint, & vice verſâ Troianas olim naues *Robore mollito, lignoque in corpora verſo, Æquoris eſſe deas, qualis Nereïa Doto*, ſcriptum reliquerint. Porphyrius inſuper *Tubera* & *Fungos* Deorum Filios dixit: at Iouis propriè videntur, quo tonante naſcuntur copioſiùs. *Allium* & *Cæpe* inter numina numerant Ægyptii; *O ſanctas genteis, quibus hæc naſcuntur in horto Numina!* Et quídni, æquè atque alii *Vel ſyluas Dryades, vel deuia rura Napæas* vocitârunt? Nunquid igitur meritò (ſi diuinitatis participes) diuinis honoribus culti, colendique ſunt

noſtri

noſtri caudices, ramis, & frondibus exuti, & à fabro diui alicuius formam adepti, vt de ſe ipſo loquitur Horatianus Priapus: *Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum, Cùm Faber incertus ſcamnum faceretne Priapum; Maluit eſſe deum: deus inde ego.* Imò (vt inquit Tibullus) *Tunc meliùs tenuere fidem, cùm paupere cultu Stabat in exigua ligneus æde deus*, quàm poſtquam eos ex ære & marmore ſequentia ſecula elaborârunt, opes fortè, artem, & ipſam ex his ſuperbiam pietatis titulo oſtentantia. Socrates etiam, qui Athenis olim vulgi deos immortales neglexit, & per *Quercum* ſeu *Platanum*, (tanquam deum fortè potiorem) deierabat, celeberrimo Apollinis oraculo mortalium ſapientiſſimus pronuntiatus eſt. Quid amplius optemus? Minimi tamen hæc omnia precii, ſi cum diuinis comparentur honoribus, quos ſacro & venerando illi pani (vt vocant) tranſſubſtantiato tribuunt antiſtites Romani: Quo nihil maius excogitari poteſt. Nec eſt quòd vini diuinitatem ſacrificus aliquis ſuggerat, maiorem laudem noſtra non ſitiunt.

Si ergo diuinæ haberi vultis (dicat aliquis) anne etiam ſydera, aut alibi in cœlo locus vobis aſſignatus? Quídni? certè inter illa, rariores licet, tamen videmur, nec eſt cur tædeat: quo enim afficeremur honore, ſi vrſis & canibus ſeu maio- *Plantæ in aſtrorum ſphæra.*

ribus ſeu minoribus, ſi ſerpentibus, ſpuriis, ſimilibusque, quæ in aſtris locauiſtis, paſſim adiunctæ fuiſſemus? Quis deorum inter hæc monſtra ſedem ſibi fixam voluit? Septem quidem diui totidem Planetas incolunt: at nónne contrario errantes inceſſu, tam turpe ſe conſortium (cœlo affictum potiùs quàm infixum) dedignari omnes oſtendunt? vnus quidem Canopus, vnaque Iuſtitiæ virgo Aſtræa turbam illam comitantur; ſed nobis hoc adſcribendum, quippe quòd illum *faginea* noſtra Argo circumuehat; hanc autem pulcherrima noſtra *Spica* deducat: & ſic etiam nos inter aſtra videtis. Sed quid ſi deleta poëtica omni illa turba, omnes nobis ſphæras vindicemus? Non enim tantùm aſtra cœli flores vocauit quidam, ſed Pythagoreorum nonnulli ſingulas ſtellas, mundos eſſe ſingulos affirmârunt. Si mundi, vallibus igitur, plantiſque pulcherrimis ornati, quales Lunam habere diſertè ſcripſerunt. Veruntamen ſi ſedulò magis res perpendenda fuerit, ecquid eſt in toto Orbe quod vnquam ſtellæ expreſſerint exactiùs, quàm ***Id lignum felix in quo Deus ipſe pependit.*** Hanc enim crucem tanquam lucidis ſtellis effictam ſibi in cœlo apparuiſſe Magnus eſt Imperator teſtis. nec hoc ad incertum aliquem euentum, ſed additis etiam his verbis ***In hoc vince***; aut ***In hoc ſigno vinces.*** Quod

ſignum

ſignum rurſus in nubibus appariturum Chriſto redeunte, quidam è D. Matthæi verbis coniiciunt. Niſi fortaſſe (vt ſincerè agamus) non crucem, ſed crucifixi initiales Græcorũ literas (ipſam nempe P literæ X decuſſatim inſertam) Conſtantinus viderit, aut non decuſſata tantùm hæc elementa, ſed contracta adeò, vt æqualem hoc modo ☧ crucem penè referrent. Legitis enim Imperatorem *ad imitationem illius ſigni quod in cœlo apparuerat, exemplar ſibi fabricaſſe, quo tanquam præſidio in prælijs vteretur.* Signi autem formam apertè monſtrant numiſmata tam ab ipſo Conſtantino Magno, quàm ab eius Filiis, aliiſque proximè ſequentibus Impp. Chriſtianis cuſa; etiam ea in quibus aſcriptum legitur, *Hoc ſigno victor eris:* quæ non crucem, ſed literas alterutro quo diximus modo ſibi implicitas in galea, in clypeis, in haſtis, & in labaris paſſim oſtendunt. Vnde rectè Prudentius, *Chriſtus purpureum gemmanti textus in auro Signabat labarum, clypeorum inſignia Chriſtus Scripſerat.* Aſt vbi pergit, *ardebat ſummis crux addita criſtis, & longis ſolido ex auro præfertur in haſtis,* aut cruci hoc non diſſimile ſignum ☧ innuit quod in haſtis numiſmata oſtendunt aurea; aut nouum ſuæ ætatis morem fortè deſcribit, & *ſecundum ea quæ geri ſuo tempore videbat,* (ſic de eo alicubi Baronius) *tunc quoque fieri putabat.* Valentis dein Imp. nummos

primùm variare videmus: aureus enim vnus(aut de induſtria, aut monetarii incuria) neglecto ſemicirculo quo elementum P denotabatur, crucem tantùm in labaro oſtendit. Veruntamen Zenonis & poſteriorum Impp. temporibus, puram tantùm nummis crucem ſpectandam præbere adeò increbuit, vt inde Chriſti quas diximus literas, penè(imò planè tandem) deturbatæ ſint. Quemadmodum & eadem ætas à terrarum globo ipſum temonem ſeu clauum antiquitus ei aſtrictum (cuius ſcilicet anſam Hadrianus Imp. in ſuo numiſmate apprehendens, egregiè indicabat ſe clauum imperii tenere) reiiciens, ſuperiorem tantùm claui partem, & anſam eius tranſuerſam globo alligauit, & cruce illâ ad Chriſtianæ formam redactâ, globum hunc cruciferum Imperatoribus in manus dedit. Hæc quoq. oculatiſſimum non latuiſſe Ortelium, geographici ipſius Theatri frontiſpicium oſtendit, in quo temonem terræ globo veteri ritu alligatum, Europæ ſuæ reſtituit. Imperatores etiam nonnulli dempto & poſtea globo, crucem tantùm manu tenentes in nummis appârent, alii & hanc ipſam gradibus eleuatam oſtentant. Nec eſt quòd differentiam hanc miremini. Priores enim Impp. illud imitati certè ſunt ſignum quod in cœlo Conſtantinus vidit; poſteriores illud fortè lignum

quod in terris Helena inuenit, cœlestibus scilicet terrestria iungentes.) Ethnicos autem, Gallienum nempe aut Romulum, crucem Christianam nummis expressisse, vt persuasum Lipsio videtur, ne putandum quidem: ille enim labari, aut vexilli hastam (instrumentum vocat Erizzo) auersa numismatis sui parte exhibet. Romulus autem si cruci honorem detulisset, tantum abest vt eum à patre Maxentio inter diuos post obitum relatum videremus, vt diris potiùs ab eo, (Christiani nominis hoste) deuouendus fuisset. Cruciferum autem nummum, quem Occo ex obtrita fortè inscriptione Romulo attribuit, Momylii Augustuli esse, etiam si non à doctissimo Lipsio, à nobilissimo tamen Gallo deprehensum est. Hodiernò autem die sic crucem in nummis excudere vsitatum, vt ab ea etiam aureos suos Lusitani, & nummulos argenteos Germani propriè denominent; & Belgis nihil differat, an crucibus se an monetâ carere vernaculâ linguâ dicant, vt cruce scilicet maximas parari opes doceatur. Sic regum diadematis eam imponere consuetum, vt omnes superare honores ostendatur. Sic denique assidua in omnibus Romanorum sacris, sic templorum vbique turribus conspicua, vt ab ea pietas pendere videatur. Iterum itaque *O lignum felix*! Sed quorsum hæc? Vt ostendamus ligneæ

nostræ

nostræ crucis formam, contracto iam Christi nomini longè præferri. Imò (quod maius) huius vel effigies tantùm in aere efficta, hominem beare, & à cacodæmone liberare creditur: quæ virtus ne corporeæ quidem ipsius Christi formæ in aere deductæ, tribuitur. Ad cœlum itaque rectà nos transferamus.

Planta in cœlo. Sed dicite: quid cœlum vocatis? Poëticorúmne deorum domicilia, an manium beatorum sedes? Si deorum domicilia, vbique ferè est cœlum, & nos vbique in illo. Iouis quidem aula (*Rosis* nihilominus diis epulantibus strata) apud superos licet collocetur, in hoc tamen etiam suo plantigero mundo suum habet domicilium. Neptuno, in suo Oceano stirpibus ingentibus, (in mari pacifico, & alibi, fluitantem syluam referentibus) deornato sua sedes. Plutoni etiam, subterraneis flosculis excultam esse regiam nihilo minorem quàm aulam Iouis, didicit olim moribundus Axiochus. Saturno autem, qui (*cœlitibus regnis à Ioue pulsus erat*, cœlum est in florum frugumque fertili Latio, sic vocatum, *his quoniam latuisset tutus in oris.* Ad cuius similitudinem non iniustus Lipsius, qui Langii nuper flosculos intuens, *cœlum hîc habes non hortum*, illi inquiebat. Imò totus hic terræ globus Copernico æquè in cœlo nobiscum circumuoluitur, atque quiuis planetarum.

rum. Verùm si beatarum animarum sedes, cœlum dicant, nónne ad paradisum vel ad campos illæ Elysios seu veritatis euolant? vbi *amœna vireta Fortunatorum nemorum*, si Virgilio; vbi *Omnes oræ variis floribus vernant, fructuumque vbertate scatent*, si Platoni; vbi vini fluuius, arboresque *Sedre* & *Talech*, si Mahomedi creditur? Nec defuere qui mortuorum animas *Porris* & *Lupinis* vesci, habitare autem in *Fabis* docuerint, ideoque *Fabarum* esum olim interdictum fuisse: nam interdum (referente Poëta) *Par fuit hoc fabulum caput ac exesse parentis*; aut forsitan regis, quale in legumine latére & huius æui homines putare videntur, apud quos moris est, vt qui *Fabam* in Epiphaniis sorte nactus, Rex conuiuii deligatur. Sed si quis cum D. Petro Terram nouam iustorum animis habitaculum fore prædixerit; is etiam nos in illâ expectet: nec (hanc cùm videat pulcherrimis plantis circumuestitam esse) illam infructuosam tantùm terræ massam fore existimet. Hæc hactenus; quæ cordatis perpendenda & admiranda damus. Multaque facilè adderemus, si omnia relatu digna in medium afferremus: nam *mille præterea sunt vsus nostrarum, sine quis vita degi non possit*, inquit Plinius. Nobis autem in præsentiarum sufficit stirpes modò vestris suffragiis affectas diuinis honoribus, nunc in cœlos etiam (diuorum instar)

esse relatas. Vbi eas relinquamus, & dicendi finem faciamus.

Encomii cõfirmatio. Ast nimia nos vel iam retulisse dicent multi, quibus nimirum omnia hæc probè cognita; nunc scilicet admoniti. *Non aliter (si parua licet componere magnis)* quàm facilis nunc vobis est res, variæ formæ tabulas geographicas ad vnius libri magnitudinem omnes redigere, postquam id factum vidistis in nouo *Orbis terrarum Theatro.* At ante doctissimum illum (quem modò nominauimus) geographum, huius inuentionis authorem; cùm videlicet paucæ tabulæ pendulæ vel amplissimos ædium parietes adimplerent, quis sumptui, quis loco parci sic posse excogitauit? quis publico intuentium commodo, studiosorúmque vtilitati hoc modo consuluit? *Nemo, herculè nemo.* Cæterùm nec ista quæ diximus fortè omnibus æquè arridebunt: nec mirum, cùm *nec Iuppiter ipse, Siue pluat, seu non, vnicuique placet.* Imò hisce omnibus obstrepant: nihil tamen gloriæ nostræ ademptum erit, quæ domi nobis nascitur, non ab aurâ populari captanda; & quam promeruisse, etiamsi non adipiscamur, nobis abundè satisfacit. Sed vtinam hæc omnia alicui displiceant! hac tamen lege, vt dignitatem ille nostram magis ad viuum ipsemet depingat; cuius dein stylo sic gloria nostra illuceat, vt sermo

hic noſter vmbra tantùm ad illam videatur comparata lucem. Sed quibus tandem (ſi Deo placet) reluctemini? Perſpicua ſi oppugnetis, eadem illa vos impudentiæ conuincent. Aliorum teſtimonio fulta ſi reiiciatis, iam veſtri generis primarios, quos ob eruditionem admiramini, vanitatis arguetis. & nónne veſtras tunc reclamationes æquo iure floccifacere, & vanitatis damnare & nos poterimus? Et ſi quid demum oſcitantius hîc aut dictum, aut omiſſum fuerit, non noſtrâ ſed interpretis noſtri culpâ acciderit, hominis inquam tantùm, & quidem talis, qui cùm eruditionis ſit expers, huic oneri ferendo eſt impar, tantoque magis, quòd primus hucuſque nos prouexerit, nec præcedentem, quem imitetur, habuerit. Iſtius tamen voce & operâ nobis opus fuit, eo quòd, quando non verbis aut ſono, ſed (quod maius) re ipſa loquimur, lingua tunc noſtra (vt nec Deorum, Homero teſte,) à negligenti hominum vulgo non intelligitur. Alioqui quid & hîc opus eſſet verbis? Per ſe ſatis appareret è globis illis cœleſtibus quos noſtra cauſa creauit Deus Opt. Max. quàm neceſſariæ vobis, & quàm charæ illi ſimus. Solem quidem ſuo circuitu diem vobis & annum metiri nō negamus: ſed cui obliquo ſuo per Zodiacum curſu anni tempora diſtinguit? Vobis ex hac variatione

nulla corporis, nulla mentis differentia. Nobis itaque anni vices mutari claro clarius est. Ver enim germinibus & floribus, Æstas frugibus, Autumnus vuis aliisque fructibus inseruit; & Hybernâ dein quiete radices egent, vt nouas vires in annum sequentem acquirant. Cui etiam Pleiades & Hyades imbrem parant? cui Leonis & Caniculæ sydera æstum? ánne vobis? Imò hæc adeò vobis sunt molesta, vt sub tectis ambo aufugiatis. At nobis hæc conueniunt, vt vernis nempe pluuiis seges producatur, & vt æstiuo dein æstu messis maturescat. Reliqua autem syderum lumina nunquid à Deo condita scribit Moises, vt signa sint, & tempora denotent? At quænam? *Tempora* (dicet Virgilius) *quæ messor, quæ curuus arator haberet*; & ipse sanè *quo sydere terram Vertere conueniat* egregiè persequitur. Cuius etiam syderis ortu aut occasu, vnumquodque ferè sit opus rusticum inchoandum, explicat Plinius. Sed vobis hæc latiùs examinanda relinquimus. Nobis hic terminus esto.

Conclusio. Quum igitur (ô mortales) cibum, potum, medicamenta, nec non amictum, ædes, naues, necessariamque affatim supellectilem vobis suppeditemus; insuper omnes sensus oblectatione titillemus; quum deinde metalli, gemmarum, serici, aliarumque opum inopes essetis absque

nostra

noſtra ope: nec animalia, nec conſequenter vos ipſi abſque nobis conſiſtere poſſitis; quum poſtremò principibus viris ſemper gratiſſimæ fuerimus, tellurem quoque, oceanum, elyſium, & cœlum decoremus; ecquis inertiâ adeò ſopitus, aut inuidiâ excæcatus eſſe queat, cui beneficentia, cui maieſtas noſtra non liquidò appareat? Adulandum itaque haud ampliùs; ſed viribus noſtris, diuinoque patrocinio fretæ, & authoritate conceſſæ nuper nobis *Coronæ imperialis*, vobis in rem veſtram hæc imperabimus. Omnes nos ſerunto, colunto, tuentor, ſcriptis celebranto, nobis vtuntor, & grates ſummo agunto Conditori. Si quos alia negotia impediant, quo minus huic prouinciæ vacent, ii ſingulos quibus nos cordi, quibus noſtra curæ, amore proſequuntor, honore afficiunto. Detrectatoribus, aduerſariis, ingratis, omnes aduerſantor. Qui ſecus faxit, Cererem & Bacchum iamiam habeto infeſtos, ad poſteros fama eius chartaceis noſtris monumentis non perfertor, ſed poſt mortem perpetua obliuione ſepelitor. Diximus.

FINIS.

BENEVOLE LECTOR,

Paginæ 21 initio verba illa, Plurima etiam quæ in piorum cœtum quadrant, è *Vitis* naturâ colligi possunt, quæ prætermittimus, *ita immutari velim*:

Pleraque etiam sibi peculiaria habet hæc arbor, quibus Messiam adumbrare potuit. Nobilissimum enim quantumuis ferat fructum, caudex tamen huic aspectu est vilis, palo aut alia arbore attollitur, vinculis alligatur, eius vua pedibus conculcatur, & dirumpitur, vt succum illum effundat, quo cor hominis reficitur. Sic etiam ille Dei licet filius nunquid specie fuit abiectâ? nunquid cruce eleuatus, eique fuit affixus, conuitiis quoque protritus, & vulneribus confossus, è quibus sanguis ille effluxit, quo vita vobis conciliatur æterna? Quanta autem sit inter vtrumque congruentia, ex eo patet, quòd sicuti vinum Moisi vuarum dicitur sanguis, ita Messias sanguinem effundens torcular calcasse dicitur ab Esaia. Sed hæc mittamus. Hoc tamen & dignum notatu, quòd nempe arbor illa scientiæ *Ficus Indica* in ethnicum sit solum ablegata; arbor autem vitæ *Vitis vinifera* tui potissimùm, *&c.*